

izvješća – *informationes*

SIROMAŠTVO I SOLIDARNOST: Hrvatska u proširenoj Europi **Međunarodna znanstvena konferencija** Zagreb, 14. i 15. listopada 2005.

U pojedinim zemljama od vremena do vremena provode se empirijska istraživanja o praćenju siromaštva. To je važno i s obzirom na socijalnu i s obzirom na gospodarsku situaciju određene zemlje. Praćenje siromaštva je također važno za socijalno djelovanje u širem smislu i posebno za karitativno djelovanje u užem smislu u kršćanskim zajednicama. Prvo istraživanje o praćenju siromaštva u Hrvatskoj provela je Svjetska banka koja je u lipnju 2000. godine objavila podatke u izvješću: *Hrvatska. Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju, lipanj 2000.* Potaknut situacijom u Hrvatskoj, Hrvatski Caritas je u suradnji s Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve Hrvatske biskupske konferencije pokrenuo projekt *Praćenje siromaštva u Hrvatskoj*, koji je započeo u rujnu 2002. godine.

Osnovna ideja *Projekta* bila je prikupiti odgovarajuće podatke za bolje razumijevanje stanja i kretanja siromaštva u Hrvatskoj. Jednako je važno bilo tražiti odgovore na pitanje: Kako je moguće mijenjati situaciju na bolje? Specifičnost ovoga projekta je u spajanju i kombiniranju osnovnih odrednica socijalnoga nauka Crkve s osnovnim socioekonomskim pokazateljima, ali i s područjima sustava vrijednosti, religioznosti i političkih opcija. Empirijsko istraživanje provedeno je od 18. ožujka do 1. travnja 2004. godine od »Targeta« d.o.o. za istraživanje tržišta i ispitivanje javnoga mnijenja.

Projekt *Praćenja siromaštva u Hrvatskoj* završio je dvodnevnom međunarodnom znanstvenom konferencijom u Zagrebu, 14. i 15. listopada 2005. godine, pod nazivom *Siromaštvo i solidarnost: Hrvatska u proširenoj Europi*. Uz pokretače *Projekta* Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, koji je dao stručnu podlogu *Projektu* (neko vrijeme na *Projektu* je bio zaposlen mr. Krunoslav Nikodem) i Hrvatski Caritas, koji je organizirao materijalnu podlogu *Projekta*, drugi organizatori ove konferencije bili su: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Institut društvenih znanosti 'Ivo Pilar' i Revija za socijalnu politiku. Konferencija, koju su činile dvije plenarne sjednice i rad u tri skupine, okupila je više od stotinjak znanstvenika, predavača i ostalih sudionika. Šest predavanja održano je u plenumu, a dvadeset ih je održano u skupinama. Uz dvoje predavača iz

inozemstva, Antoineta Sondaga (Francuski Caritas) i prof. dr. Juliji Szalai (Institut za sociologiju Mađarske akademije znanosti u Budimpešti), predavanja su održali profesori i javni djelatnici različitih fakulteta i javnih ustanova iz Hrvatske. Tu su bili teolozi, sociolozi, psiholozi, socijalni radnici, filozofi, demografi te ljudi iz prakse. Prije održavanja Konferencije objavljena je knjižica sažetaka na hrvatskom i engleskom jeziku.

Voditelj Projekta *Praćenje siromaštva u Hrvatskoj*, Stjepan Baloban, na samom početku pozdravio je sudionike u ime organizatora i pojasnio simboliku motiva na Programu (spomenik u Siera Leoneu pod nazivom *Encuentro en tiempo y espacio – Susret u prostoru i vremenu*, autora Pabla Rubia-Sexta). Susreti u prostoru i vremenu otežani su mnogobrojnim egzistencijalnim problemima među kojima je i siromaštvo. Hrvatska, koja je započela pregovore za punopravno članstvo u Europskoj uniji, treba povećavati solidarnost, a smanjivati siromaštvo. Zahtjev je našeg vremena i prostora u kojem živimo da se raspravlja o solidarnosti i na taj način pridonosi njezinom jačanju, a s druge strane, smanjenju životnih problema unutar suvremenoga hrvatskog društva.

U ime Hrvatskoga Caritasa njegov predsjednik mons. Josip Mrzljak prvi je pozdravio sudionike. Biskup Josip Mrzljak istaknuo je da se siromaštvo može pobijediti bogatstvom, a kršćani traže to bogatstvo u onome tko je najbogatiji, a to je Bog. Bog je bogat milosrdem, dobrotom i ljubavlju, i koliko se mi budemo obogaćivali tim bogatstvom, toliko će manje biti siromaštva među ljudima. U svojem pozdravnom govoru mr. Gordan Črpić, pročelnik Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK, koji je bio i glavni koordinator *Projekta* naglasio je važnost takvih projekata koji ulaze u istraživanje hrvatskog društva te je uputio na postojanje potencijala i za rješavanje problema siromašnih u unutarnjim kapacitetima. Potencijal koji posjedujemo potrebno je osloboditi i odgovarajuće ga kanalizirati. Sudionike su pozdravili i predstavnici ostalih organizatora prof. dr. sc. Vlado Šakić (Institut društvenih istraživanja 'Ivo Pilar'), prof. dr. sc. Siniša Zrinščak (Revija za socijalnu politiku) i dekan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Tomislav Zdenko Tenšek, koji je naglasio kako nije dovoljno samo snimiti siromaštvo, nego je potrebno znati razinu i strukturu siromaštva i siromašnih, ali još je potrebije vidjeti kako pomoći siromasima, i to na konkretnoj razini kao pomoć neposredno ugroženima i na strukturalnoj razini uklanjanja generatora siromaštva.

Prva plenarna sjednica, koja je održana u dvorani »Tribine grada Zagreba« (Kaptol 27), sastojala se od tri predavanja. U prvom predavanju pod nazivom *Objektivno i subjektivno siromaštvo u Hrvatskoj* **Zoran Šućur** (Pravni fakultet – Studijski centar socijalnog rada, Zagreb) je analizirao profil siromaštva u Hrvatskoj. Upozoreno je na raskorak između objektivnog i subjektivnog siromaštva. Prema objektivnoj liniji siromaštva, u Hrvatskoj je 2004. godine živjelo 27% kućanstava u siromaštvu, dok stopa subjektivne percepcije siromaštva iznosi oko

70%. Znakoviti su rezultati prema kojima više od polovine siromašnih živi u kućanstvima u kojima kućedomaćin ima osnovnu školu ili manje od toga, oko 40% siromašnih kućanstava vode umirovljenici i u oko 17% kućanstava žive nezaposlene ili neaktivne osobe. Natprosječan rizik siromaštva općenito imaju kućanstva u kojima žive starije osobe bez drugih dobnih skupina, a kućanstva u kojima živi jedna odrasla osoba s ovisnom djecom također su visoko rizična s gledišta siromaštva. U najpovoljnijoj su situaciji kućanstva u kojima žive dvije odrasle osobe i jedno dijete. Natprosječan rizik siromaštva imaju i osobe koje dolaze iz regija koje su bile zahvaćene ratom. Analiza strukture primanja pokazuje da su plaće najvažniji izvor dohotka za siromašne i za ukupno stanovništvo. No siromašni znatno rjeđe ostvaruju svoj dohodak na tržištu, a više se oslanjaju na državne transfere. Zoran Šučur drži kako se rješenja u borbi protiv siromaštva nalaze u jačanju radno-tržišnog sustava, tj. zapošljavanja i obrazovnog sustava, što je dugoročna strategija, i sustava dohodovne potpore, primjerice mirovine.

Predstavnik Francuskoga Caritasa iz Pariza, **Antoine Sondag**, u predavanju *Prema novim indeksima siromaštva?* naglasio je potrebu alternativnih pokazatelja siromaštva, odnosno napretka i prosperiteta, koji više ne bi trebali biti pod »diktaturom« BDP-a i BDP-a po glavi stanovnika, već bi mogli biti prihvaćeni od znanstvenog društva kao odgovarajući alat za opis određenih područja života: kvalitete života, globalne dobrobiti, razvoja. BDP je utemeljen nakon Drugoga svjetskog rata s ciljem da se obnovi ekonomska politika. On mjeri rast dobara, robe i usluga, a ne kakav je njegov učinak na društvo. Takvi alternativni pokazatelji uzimali bi u obzir i marginaliziranost ili potpunu isključenost u društvu, razlike između razvijenih i nerazvijenih zemalja, neravnomjernu raspodjelu prirodnih dobara i slično. U implementiranju tih novih pokazatelja veliki doprinos mogu dati nevladine udruge među kojima i Caritas.

Stjepan Baloban (Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb) u predavanju *Solidarnost u tranzicijskoj Hrvatskoj* upozorio je na specifičnost Projekta *Praćenje siromaštva u Hrvatskoj*, a ona je traženje odgovora na pitanje: Što se može i mora učiniti da se različiti oblici suvremenog siromaštva prepoznaju i pronađu načini kako bi se situacija promijenila na bolje? Rezultati empirijskih istraživanja i ova međunarodna znanstvena konferencija iznimno su dobro došli u političkom trenutku početka pregovora za punopravno članstvo u EU. U tom je svjetlu od presudne važnosti stvoriti ozračje solidarnosti u Hrvatskoj kako bi se na osnovi temeljnih koncepata socijalnog nauka Crkve pokušalo empirijski tražiti odgovore, a onda i postići najviše u obrani općeg dobra, hrvatskih nacionalnih interesa, i kako bi se zaštitili oni koji su u najtežem položaju te se tako potvrdilo opredjeljenje za socijalnu državu. Autor je istaknuo zabrinjavajuću činjenicu nedostatka supsidijarnosti, jer prema spomenutom istraživanju hrvatski građani očekuju da neka od vlasti (državna, županijska, lokalna) rješava gotovo sve važnije probleme, a od udruga građana (civilnog društva) i samih sebe očekivanja su mala, a u nekim

pitanjima gotovo nikakva. Riječ je o mentalitetu koji ne pogoduje solidarnosti jer se rješenja »očekuju od drugih«, prije svega od institucija, a ne vodi se dovoljno računa o ulozi pojedinaca i o ulozi organizacija civilnoga društva na socijalnom području. Solidarnost u Hrvatskoj pretpostavlja razvoj 'subjektivnosti društva', što će omogućiti mijenjanje 'naslijeđenog mentaliteta' i 'okoštalih struktura'. Spomenuti projekt pokazao je neke sadašnje vrlo konkretne uzroke velikog broja siromašnih u Hrvatskoj. To su prije svega 'život na kredit' i ljestvica vrednota u kojoj prva mjesta zauzimaju bogatstvo, uspjeh, zdravlje, moć i društveni položaj, dok su na zadnjem mjestu samoobrazovanje, suosjećajnost s drugima i spremnost na pomoć drugima. Rezultati upućuju na potrebu ispravnog shvaćanja pojma kršćanske solidarnosti te senzibiliziranja za solidarnost u hrvatskom društvu. U središtu je solidarnosti koja polazi od dostojanstva ljudske osobe, a u tranzicijskoj Hrvatskoj pretpostavlja porast svijesti o supsidijarnosti i brizi za opće dobro.

Rad Konferencije nastavljen je u tri skupine – jednoj u dvorani Nadbiskupskoga duhovnog stola (Ivana Branjuga 2) i dvije na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Vlaška 38). Voditelji skupina bili su Dražen Živić, Josip Baloban i Zoran Šućur. Radovi poznatih hrvatskih stručnjaka osvjetljavali su glavnu temu siromaštva i solidarnosti s različitim motrišta.

U temi prve skupine: *Demografija, siromaštvo, solidarnost* problematika siromaštva i solidarnosti obrađivala se u kontekstu demografije (demografskih kretanja i utjecaja migracija na oblikovanje i pružanje skrbi), vladinih programa borbe protiv siromaštva, biblijske inspiracije solidarnosti danas, općeg dobra i socijalnog zagovaranja. **Andelko Akrap** (Ekonomski fakultet, Zagreb) u predavanju: *Utjecaj siromaštva na demografska kretanja u Republici Hrvatskoj* vidi siromaštvo suvremenoga hrvatskog društva u demografskom kontekstu kao situaciju kada materijalno-egzistencijalni razlozi priječe, ili djeluju destimulirajuće, na pojedinca ili bračni par, na rađanje željenog broja djece. Pritisak stihijsko prodirućeg kapitalizma i s time povezanih pratećih promjena utječe na odustajanje ili odgađanje ulaska u brak, a stambena problematika i nezaposlenost značajno utječu na odustajanje ili odgađanje ulaska u brak te na planiranje manjega broja djece.

Sanja Klempić i Sonja Podgorelec (Institut za migracije i narodnosti) obrađile su temu: *Uloga migracija u oblikovanju pružanja formalne i neformalne skrbi starim osobama u gradskim i izvangradskim prostorima Hrvatske*. Problem oskudice analizira se na temelju visine mirovina prema vrsti (starosna, obiteljska i invalidska) te prema županijskoj pripadnosti i zastupljenosti starog stanovništva. Autorice se postavljaju kritički s obzirom na uzroke slabe i nedovoljne pomoći i njege pružene starijim ljudima te naglašavaju ulogu i zadaću različitih mreža društvenih odnosa te mogućnosti ostvarenja dopunskih prihoda radom na okućnici, polju, uzgoju stoke ili ribarstvu. Formalne oblike pružanja skrbi starim ljudima čine institucionalni i izvaninstitucionalni oblici njege (domovi za stare i nemoćne, dostava hrane, pružanje kućne njege, radne terapije, postojanje gerontodomaćica),

a neformalne oblike čine njega i briga koju svojim ostarjelima pružaju, na prvom mjestu, članovi obitelji (bračni partner, odraslo dijete, drugi članovi obitelji, prijatelji i susjedi), i to kao emocionalnu, informativnu i instrumentalnu podršku.

Romana Galić (Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje grada Zagreba), uz nekoliko definicija siromaštva i kratak povijesni pregled njegovog suzbijanja, osvrnula se na Vladin Program borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti te na primjenu donesenog programa u lokalnoj zajednici i na mjere koje lokalna zajednica poduzima u skladu s Vladinim Programom. Posebno su označeni odnos i suradnja uprave i civilnog društva koji su usmjereni na postizanje zajedničkog cilja, a to je borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Ivan Dugandžić (Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb) u predavanju: *Biblijska inspiracija solidarnosti danas* otkriva inspiraciju solidarnosti danas u Bibliji u kojoj ona (iako Biblija ne poznaje tu riječ) poprima različite oblike. U Starom zavjetu ona je najsnažnije izražena u *Ponovljenom zakonu* u liku naroda Božjega kao oblika društva u kojem će vladati bratski odnosi i neće biti siromaha. To se želi postići uvođenjem socijalnih zakona i propisa. *Ponovljeni zakon* uz siromahe donosi i druge kategorije ugroženih: robove, levite, strance, sirote i udovice a za njih se skrbi snagom zakona. Uklanjanju razlika služi i shvaćanje subotnjeg odmora koji se odnosi jednako na sve. Isus Krist ne priznaje podjelu na bogate i siromašne. Njegov cilj i cilj prve Crkve je zajednica naroda Božjega u kojoj vlada zajedništvo dobara i u kojoj nema siromaha. Helenističke kršćanske zajednice prihvaćaju socijalne razlike kao takve, ali ih nadvladavaju pozivom na međusobni obzir i na ljubav.

Špiro Marasović (Katolički bogoslovni fakultet, Split) dao je svoj doprinos u predavanju: *Međuodnos solidarnosti i općega dobra u Hrvatskoj*. On dolazi do zaključka da su i vjera i humanistička ideja kao mogući motivacijski čimbenici u hrvatskom društvu vrlo slabi, što će reći da onda ni o eventualno vjerskim razlozima za solidarno djelovanje ne može biti riječi, bar ne za širu populaciju. Ni sama praksa ne ukazuje na ozbiljniju opredijeljenost građana na solidarno zauzimanje oko općega dobra. Naime, više od 90% građana ne sudjeluje ni u kakvoj dobrotvornoj organizaciji. Oni, u velikom postotku, očekuju od države socijalnu aktivnost, što će reći da solidarnost shvaćaju više kao tuđu dužnost a svoje pravo nego obratno, tj. kao svoju dužnost a tuđe pravo, što bi bilo više u skladu s vjekom. Budući da se apsolutna većina hrvatskih građana izjašnjava katolicima, takvi rezultati tomu izjašnjavanju ne idu u prilog, naprotiv, oni su s njime u raskoraku. Promatrajući takvo stanje, autor uočava eklezijalni indikativ i eklezijalni imperativ. Indikativ je u svemu onome pozitivnom na čemu se temelji i golemo povjerenje koje građani Hrvatske ipak gaje prema Crkvi, poglavito u socijalnom pogledu, a eklezijalni imperativ je sadržan u normativnim odrednicama socijalnoga nauka Crkve, kao socijalnom pastoralu, u zahtjevima civilnoga društva i u očekivanjima samih građana.

Vice John Batarelo (Hrvatski Caritas) u predavanju: *Socijalno zagovaranje i siromaštvo* istaknuo je kako je pojam zagovaranja noviji fenomen unutar hrvatskog društva, koji postaje sve važniji jer socijalne strukture, prisutne posljednjih pedeset godina komunističkog razdoblja, nestaju ili se pretvaraju u tržišno-orientiranu ekonomiju. Zagovaranje je široko zasnovano na traženju utjecajnih rezultata, uključujući javnu politiku i odluke o raspodjeli sredstava unutar političkih, ekonomskih i socijalnih sustava i institucija koje izravno pogađaju ljudske živote. Siromaštvo, s druge strane, osim što ima klasičnu definiciju kao manjak materijalnih izvora da bi se živjelo određenim standardom, može značiti i nedostatak sposobnosti utjecaja na strukturalne promjene koje bi donijele poboljšanje. Organizacije koje se bave siromaštvom i ljudskim pravima u svojem djelovanju trebaju sve više koristiti integrirane modele djelovanja koji uključuju izravnu službu kao i zagovaranje promjena nepravednih struktura.

Tema druge skupine: *Nezaposlenost, rad, solidarnost* ponudila je zanimljiva razmišljanja i rasprave o nezaposlenosti, radu i siromaštvu. **Branimir Šverko** (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb) u predavanju: *Financijske prilike i zdravlje nezaposlenih u Hrvatskoj* upozorio je na činjenicu da financijske okolnosti utječu i na zdravlje nezaposlenih. Smanjeni resursi pogoršavaju negativne učinke gubitka posla, a posjedovanje resursa može ublažiti stresove nezaposlenosti. Dobiveni rezultati istraživanja na reprezentativnom uzorku nezaposlenih osoba u Hrvatskoj (N = 1138) pokazuju da je i psihičko i fizičko zdravlje linearno povezano s objektivnim i subjektivnim financijskim stanjem. Pod objektivnim stanjem misli se na prihod po članu obitelji, a subjektivno stanje se odnosi na čestinu financijskih briga i dostatnost prihoda za zadovoljenje različitih potreba. Svi analizirani odnosi su linearni, tj. pokazuju da se smanjivanjem financijskih resursa proporcionalno pogoršava i zdravstveno stanje.

Zvonimir Galić (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb) u izlaganju: *Nezaposlenost i socijalna isključenost: longitudinalna studija* raspravlja o daljnjim posljedicama dugotrajne nezaposlenosti i pita se vodi li ona socijalnoj isključenosti i izolaciji te da li aktualni procesi zapošljavanja u Hrvatskoj pridonose procesu socijalnog isključivanja. Autori (Zvonimir Galić, Darja Maslić Seršić i Branimir Šverko) analizirali su utjecaj produljene nezaposlenosti na ostale sastavnice procesa socijalnog isključivanja – ekonomsku deprivaciju i socijalnu izolaciju te kakva je vjerojatnost zapošljavanja osoba različitih obilježja. Podaci su prikupljeni longitudinalnim istraživanjem provedenim u dva navrata (2003. i 2004. godine), na uzorku nezaposlenih osoba u Hrvatskoj. Od ukupno 601 sudionika istraživanja, koji su svi bili nezaposleni u prvom istraživanju, 394 ostalo je nezaposleno i u drugom istraživanju, a 207 ih se uspjelo zaposliti. Rezultati su pokazali da produljena nezaposlenost u Hrvatskoj osiromašuje i socijalno izolira one koji su joj izloženi. Usporedba obilježja onih koji su se zaposlili i onih koji su ostali nezaposleni uz to je pokazala da je proces zapošljavanja diskriminacijski

prema određenim kategorijama nezaposlenih. Najugroženiji pojedinci su osobe starije od 45 godina, niže naobrazbe, siromašne, dugotrajno nezaposlene te pojedinci narušenoga psihičkog i fizičkog zdravlja. Kombinacija tih svojstava praktički onemogućuje zapošljavanje u Hrvatskoj i predodređuje pojedince za položaj socijalno isključenih.

Teo Matković (Pravni fakultet – Studijski centar socijalnog rada, Zagreb) obradio je temu: *Oskudica rada i siromaštvo zaposlenih*. Raspravlja o žarištima i redistribuciji siromaštva u kojima se koriste koncepti siromaštva zaposlenih, s jedne, te oskudice rada (odnosno koncentracije nezaposlenosti i neaktivnosti u nedjelatnim kućanstvima), s druge strane. Pripadnici prve skupine marginalni su u svijetu rada, a taj tip siromaštva karakterističan je za zemlje s niskom regulacijom tržišta rada i velikim dohodovnim nejednakostima. Pripadnici druge skupine ne samo da ne sudjeluju u svijetu rada nego su od njega i »odsječeni« time što ni drugi članovi kućanstva nemaju posao, što ne samo da smanjuje materijalne resurse nego i one socijalne i kulturne, ključne za nalaženje posla. Autor u svojem radu želi istražiti razinu njihove društvene izoliranosti i civilnog angažmana, kao i kompetencija vezanih uz radno mjesto i perspektiva stjecanja novih vještina, odnosno humanog kapitala. Naglašeno je kako zaposlenost ne pruža potpunu zaštitu od siromaštva, pogotovo atipična zaposlenost (tu prije svega pripadaju različiti oblici samozaposlenosti). Siromaštvo zaposlenih je raspršeno, ne karakterizira ga pripadnost pojedinoj dobnoj, rodnoj ili obrazovnoj skupini, nego ponajprije rashodna strana: veličina kućanstva koju zaposlena osoba uzdržava jedini je statistički značajan čimbenik rizika.

Antun Šundalić (Ekonomski fakultet, Osijek) u predavanju: *Slavonija danas: osiromašivanje ili siromaštvo* obrađuje temu siromaštva s dva motrišta: s globalnoga i nacionalno-državnoga. S globalnog motrišta siromaštvo je postalo globalni problem koji sve više opterećuje i one najbogatije, a njime su osobito pogođena siromašna društva i tzv. društva u tranziciji. S nacionalno-državnog motrišta siromaštvo se regionalizira, tj. unutar države prepoznaju se siromašnije i manje siromašne, kao i bogate regije. Koja je regija siromašnija u sklopu nacionalne države, pitanje je koje nagoviješta problem stvaranja i raspodjele dohotka, ali i migracijske pomake, kao i zapuštanje neperspektivnih djelatnosti koje su činile okosnicu gospodarstva određene regije. Autor se osvrnuo i na slavonsko-baranjsku regiju u Hrvatskoj. Ona je tradicionalno prepoznatljiva po ruralnosti i poljoprivredi, ali se u zadnjem desetljeću sve više prepoznaje obilježjima depopulacije, deindustrijalizacije i nezaposlenosti. Kada se ona nadodaju onim prvim obilježjima, dobivaju zajednički nazivnik besperspektivnosti i osiromašivanja donedavno hranom i poslom bogate regije.

Nikola Vukoja (Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb) izložio je temu: *Solidarnost i duhovnost*. Uz sociološku i etičku oznaku solidarnosti autor naglašava i njezinu teološku, specifično duhovnu oznaku do te mjere da cjelovitu kr-

šćansku solidarnost danas smijemo držati pravom duhovnošću. S tom unutarnjom duhovnom dimenzijom, koja je poput duše u tijelu, solidarnost postaje evanđeoskom krepošću koja zahtijeva dar stalnog obraćenja koje donosi svoje plodove u konkretnosti života, a temeljni i konačni plod je stvaranje i izgrađivanje stvarnog zajedništva među ljudima i sa svim stvorenjima.

Melanija Strika (Akademija tehničkih znanosti Hrvatske, Zagreb) u predavanju: *Raspoloživost hrvatskih građana za dobrovoljnost i solidarnost*, govorila je o međuodnosu dobrovoljnosti i solidarnosti u hrvatskom društvu. Raspoloživost građana za dobrovoljnost i solidarnost preduvjet je njihova sudjelovanja u izgradnji civilnog društva od razine lokalne zajednice do makrorazine, a važan je čimbenik i u koncepciji cjeloživotnog učenja. Jedna od pretpostavki za to je i odgovarajuće definiranje, reguliranje i vrednovanje dobrovoljnog rada na institucionalnoj razini putem donošenja Zakona o volontiranju. To pitanje, misli autorica, u Republici Hrvatskoj još uvijek nije riješeno na sustavan način.

Josip Grbac (Teologija u Rijeci, Rijeka) obradio je temu: *Fleksibilizacija rada i novi oblici solidarnosti u društvu*. Imajući u vidu aktualno stanje u Hrvatskoj (na gospodarskom i socijalnom području te na području mentaliteta i općih očekivanja), pokušao je u kratkom vremenu ocijeniti projekt fleksibilizacije. Neki elementi koji proizlaze iz više empirijskih istraživanja pokazuju, primjerice, da fleksibilizacija ne može postići pozitivne rezultate ako u sebi ne sadržava mehanizme kontrole i nadzora. Pozitivan je podatak da bi veliki postotak građana prihvatio doškoloavanje i prekvalifikaciju, a negativan onaj koji upućuje na veliku bojazan oko promjene radnog mjesta. Fleksibilizacija je pogodno sredstvo i za uspostavljanje novih oblika solidarnosti u hrvatskom društvu. Podaci iz istraživanja upućuju na činjenicu da je riječ o solidarnosti koja neće ostati samo osobni solidarni osjećaj pojedinca nego postati društveni i politički čimbenik usko povezan s pitanjem gospodarskih standarda. Razvoj tržišta rada, eventualno putem veće fleksibilizacije rada koja bi omogućila veći socijalni standard hrvatskih ljudi, jest *conditio sine qua non* svakoga govora o strukturalnoj, dakle, sustavnoj, a ne samo individualnoj solidarnosti. Valja razmotriti neke utjecaje koje fleksibilizacija i nova solidarnost mogu imati na obitelj, nezaposlenost, životni standard, ali i ulogu politike u ovom procesu.

Tema treće skupine: *Rizične skupine, siromaštvo, solidarnost* upozorila je na više važnih problema u hrvatskom društvu. **Krunoslav Nikodem** (Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb) i **Gordan Črpić** (Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK, Zagreb) utemeljili su svoje izlaganje na rezultatima empirijskog istraživanja »Praćenje siromaštva u Hrvatskoj«, koje je provedeno tijekom ožujka i travnja 2004. godine na troetapnom probabilističkom uzorku (za cijelu populaciju) 1216 odraslih građana Hrvatske razdijeljenih na šest regija. Upitnik je sadržavao 63 pitanja i 332 varijable. Autori su analizirali stajališta hr-

vatskih građana prema djeci u kontekstu samohranih roditelja i obitelji s većim brojem djece. Pošli su od pretpostavke o negativnom utjecaju modernizacijskih procesa (npr. općeg povećanja obrazovanosti, zapošljavanja žena izvan kuće na tržištu rada, sekularizacije i individualizacije) na stajališta o djeci. Zatim, stajališta prema djeci analiziraju se u kontekstu subjektivne i relativne linije siromaštva. Osnovna hipoteza rada je da će ispitanici koji su siromašni (i koji se drže siromašnima) te oni s nižim stupnjem obrazovanja, starije životne dobi, iz ruralnih sredina, koji se drže religioznima i koji su bliži koncepciji »osobnog Boga« biti skloniji stajalištu o djeci kao »prednosti« u životu. S druge strane, ispitanici koji nisu siromašni (niti se drže siromašnima), koji imaju viši stupanj obrazovanja te koji su mlađe životne dobi, iz urbanih sredina, koji se drže nereligioznima i koji su bliži koncepciji natprirodnog u smislu »duha ili životne sile« bit će skloniji stajalištu da su djeca »nedostatak«, odnosno »smetnja« u životu.

Zdravka Leutar (Pravni fakultet: Studijski centar socijalnog rada, Zagreb) je u predavanju: *Osobe s invaliditetom i siromaštvo* naglasila kako postoji jasna povezanost između invalidnosti i siromaštva: invalidnost vodi siromaštvu, a siromaštvo vodi pogoršanju zdravlja i napredovanju postojeće invalidnosti. Radi utvrđivanja opsega siromaštva među osobama s invaliditetom koristila je istraživanje »Obitelji osoba s invaliditetom u Hrvatskoj« provedeno 2003. godine na uzorku od 790 ispitanika iz cijele Hrvatske. Iz istraživanja su ekstrahirani samo odgovori osoba s invaliditetom, kojih je u navedenom uzorku bilo 468, te je analiziran njihov socio-ekonomski status. Svega 13% osoba s invaliditetom je zaposleno. 41% ispitanika svoje materijalne prilike procjenjuje lošima. 59% ispitanika ima mjesečna primanja u kućanstvu do 3000 kuna i jedva spajaju kraj s krajem iz mjeseca u mjesec. Socijalne transfere koriste ako su upoznati s njima, bez obzira na svoja materijalna primanja. Najčešće koriste osobnu invalidninu i doplatak za pomoć i njegu. Autorica misli kako je potrebno inzistirati na dosljednom provođenju zakonskih propisa. Nediskriminacijski zakoni i politika moraju biti podržani pozitivnim mjerama s ciljem borbe i prevencije rizika od socijalne isključenosti.

Vlado Šakić (Institut društvenih znanosti 'Ivo Pilar', Zagreb) je u predavanju: *Kada i zašto pomažemo drugima?* raspravljao o psiho-socijalnim odrednicama prosocijalnog ponašanja (naglasak je stavljen na pomoć drugima putem empatije i altruizma). Osvrnuo se na kulturalne, osobne i situacijske odrednice ljudske sklonosti pomaganja drugima te na glavne socio-psihološke teorijske perspektive prosocijalnog ponašanja. Predočene teorijske modele primijenio je na hrvatsku situaciju i potkrijepio empirijskim rezultatima iz istraživanja socijalnog identiteta u Institutu Pilar.

Marinka Bakula-Andelić (Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje, Zagreb), obradila je temu: *Beskućnici u gradu Zagrebu*. U uvodnom dijelu dala je niz definicija beskućništva i beskućnika. Zatim je iznijela prikaz odnosa društva prema beskućnicima u različitim povijesnim razdobljima, u sklopu bri-

ge za ekstremno siromašne skupine stanovništva, te zakonsko-pravni okvir zaštite beskućnika u Republici Hrvatskoj i Gradu Zagrebu. Najkraća i najjednostavnija definicija beskućništva je nedostatak bilo kakvog stalnog i uobičajenog mjesta stanovanja, vlastitog doma. S obzirom na slojevitost problematike beskućništva i beskućnika (npr. socijalno su najisključenija skupina, uglavnom izbjegavaju institucije, teško prihvaćaju obraćanje institucijama koje zahtijevaju poštovanje i prihvaćanje procedure i reda, zbog isključenosti često krše zakonske regulative te se na taj način svrstavaju u skupine osoba s kriminalnim obilježjima) nužno je uspostaviti cjeloviti sustav skrbi na razini lokalne zajednice. Osnovni preduvjet za planiranje sustava skrbi je postojanje uvjerljivih socio-demografskih podataka o toj populaciji. Autorica je istaknula da je istraživanje o broju i strukturi beskućnika na području grada Zagreba 2002. godine proveo Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje, u suradnji s Centrom za socijalnu skrb Zagreb, Policijskom upravom Zagreb, institucijama i organizacijama civilnog društva koje skrbe o beskućnicima i drugima.

Maja Štambuk (Institut društvenih znanosti 'Ivo Pilar', Zagreb) u predavanju: *Romska obitelj – naslijeđeno siromaštvo?* promatra različite aspekte marginalnog položaja romske zajednice u Hrvatskoj (i u cijeloj Europi). Njihov položaj se najčešće i najviše odražava u odnosu na siromaštvo koje je u romskoj zajednici obiteljskog karaktera. Obitelj je temeljna organizacijska jedinica romskog društva i sačuvala je visok stupanj autonomije, pa čak i ekonomske samostalnosti. Zanimljivo je da uza svu visoku uključenost, osobito u sustave socijalne skrbi, svi članovi dijele sudbinu romske obitelji. Siromaštvo se može, misli autorica, identificirati i kao jedan od nosivih socio-kulturnih elemenata (samo)identiteta romske obitelji. Ono se nasljeđuje, odnosno reproducira do granice koja ne narušava postojeći obiteljski sustav.

Tonči Matulić (Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb) u predavanju: *Solidarne dimenzije bioetičkih izazova u hrvatskome društvu* raspravlja najprije o stanju današnje kulturne situacije unutar koje su nastali bioetički izazovi, a nakon toga određuje odnos između socijalnog pitanja kao svjetskog pitanja i bioetičkih izazova. U demokratskom i pluralističkom ozračju suvremenoga društva presudnom se čini spoznaja o izmijenjenoj naravi bioetičkih izazova, posebno u svjetlu novonastale svijesti o slobodi i autonomiji pojedinaca i skupina. Autor daje svoj doprinos u načelnom okviru etičkog tematiziranja bioetičkih izazova u svjetlu solidarnosti, odnosno solidarne racionalnosti. U tom kontekstu autor bilježi neke konkretne zahtjeve solidarne racionalnosti unutar hrvatskog društva, čija je svrha definirati dužnosti i odgovornosti društvenih čimbenika u pogledu zaštite ljudskoga dostojanstva i prava na život ljudskoga bića od časa začeća do prirodne smrti. Vrlo je jasno, ističe autor, što bi hrvatsko društvo između »kulture života« i »kulture smrti« trebalo birati iz perspektive zahtjeva racionalne solidarnosti.

Ivan Milovčić (Hrvatski Caritas, Zagreb) je obradio temu: *Caritas pred novim socijalnim izazovima*. Naglašava da je zadaća Crkve u našem vremenu dijagnostička i operativna te da se njezino djelovanje mora odvijati u granicama zadanim evanđeljem. Na evanđeoskom temelju Crkva mora stvoriti svoju viziju, prepoznati svoju misiju i izgraditi strategiju svojeg djelovanja. Specifičnost kršćanskoga karitativnog djelovanja očituje se u brizi za čovjeka u cjelini njegova postojanja i na svim razinama življenja, pa tako uključuje i brigu za njegov duh.

Drugoga dana Konferencije, na plenarnoj sjednici izlagali su: Julia Szalai, Siniša Zrinščak i Ivan Rimac.

Julia Szalai (Institut za sociologiju Mađarske akademije znanosti, Budimpešta) u predavanju: *Dinamika siromaštva i utjecaj Europske unije na strategiju smanjivanja siromaštva u Mađarskoj* približila je iskustvo Mađarske u kojoj je pitanje siromaštva i socijalne zaštite izbilo u prvi plan javnih rasprava krajem devedesetih godina prošloga stoljeća. Pripreme za pridruživanje Europskoj uniji pretvorile su ova pitanja u predmet akutnih političkih sukoba oko zamišljenog dosega i uloge budućega »europiziranog« stanja zemlje. Ključni interesi bavili su se pitanjima razvoja demokratskog uređenja i unapređenja nove socijalne države uključujući i kritike loše osmišljenih politika i njihovih neuspjeha vidljivih u oštrim socijalnim konfliktima. Autorica je zatim predstavila ključna obilježja suvremenog siromaštva u Mađarskoj u kontekstu napuštanja postsocijalističkog stanja. Unatoč zabilježenom rastu godišnjeg BDP-a u posljednjih 6–8 godina, razmjeri siromaštva nisu značajnije smanjeni, a etničke/rasne podjele i otvorena diskriminacija u socijalnoj raspodjeli postali su sve izraženiji, čak zakonski i institucionalno ukorijenjeni. Nezaposlenost, koja posebno pogađa Rome, zatim glad te slabo funkcioniranje socijalnih službi i lokalne socijalne pomoći posljedice su, prema mišljenju autorice, mnoštva očitih pogrešaka i neuspješnog funkcioniranja aktualnih reformi. U svjetlu tih posljedica, misli autorica, valja ponovno sagledati same temelje postsocijalističkih reformi te raskrinkati u njih utkana proturječja.

Siniša Zrinščak (Pravni fakultet: Studijski centar socijalnog rada, Zagreb) svoje predavanje održao je na temu: *Socijalna politika i siromaštvo*. Razvoj socijalne politike kao i njezinu analizu smješta u pet razdoblja njezina razvoja: a) od 1991.–1995. godine (vrijeme obilježeno ratom i bazičnim društvenim solidarizmom koji je činio okvir odgovora na ratna stradanja te već vidljive posljedice tranzicijskoga ekonomskog restrukturiranja); b) od 1995.–1997. godine (vrijeme usmjereno na saniranje posljedica rata kao i na zadovoljavanje potreba i zahtjeva ratnih stradalnika i veterana); c) 1998.–1999. (vrijeme u kojem smo svjedoci niza ambicioznih socijalnih reformi, najviše dizajniranih pod utjecajem globalnih financijskih institucija. Tada je provedena i prva analiza siromaštva koja, međutim, nije rezultirala nikakvim socijalno-političkim promjenama); d) od 2000.–2003. godine (vrijeme stabilizacije, socijalnih reformi te naglašenijeg europskog pove-

zivanja, iako proces europeizacije nije, ponovno, utjecao na ikakvo profiliranje politike prema siromaštvu, osim što je u tom razdoblju donesen prvi Program borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, deklaratoran u svojoj biti i neprovediv u stvarnosti); e) od 2004. (svjedočimo vremenu u kojem bi se moglo zbog izglednog procesa europskog pridruživanja naglašenije utjecati na politiku prema siromaštvu. Autor na kraju navodi i nemali broj bitnih čimbenika koji utječu na neadekvatno i sporo rješavanje problema vezanih uz siromaštvo: kombinacija socijalističkog naslijeđa i tranzicijskih problema, naglasak na radikalnim socijalnim reformama, kapaciteti socijalnih reformi, splet novih društvenih aktera, nezamjetan utjecaj europskih iskustava te slab i neprimjetan angažman javnosti i relevantnih društvenih čimbenika u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti traži novi način formuliranja i vođenja socijalne politike!

Ivan Rimac (Institut društvenih znanosti 'Ivo Pilar', Zagreb) održao je predavanje pod naslovom: *Lica siromaštva u Hrvatskoj*. Autor analizira strukture prihoda i potrošnje te strukture kućanstva i situacijskih dimenzija u kojima kućanstvo živi te naznačuje kako su neke stupine stanovništva u većoj mjeri izložene riziku siromaštva ili se već u njemu nalaze. Istaknuto je kako gotovo 40% ljudi nema osobna primanja i kako više od polovine stanovništva u Hrvatskoj živi u uvjetima koji se dodiruju s deklarativnom granicom siromaštva. Većina stanovništva u Hrvatskoj živi sa 20 kuna na dan za prehranu. Razdoblje trajanja nezaposlenosti u Hrvatskoj je 3, 5, 8 godina, što je iznad prosjeka u Europi i zapravo izlazi iz kategorije nezaposlenosti te ulazi u trajni problem. Kao glavni čimbenici u etiologiji siromaštva pojavljuju se rizici koji su vezani uz nepovoljnu poziciju obitelji na tržištu rada. Autor je u radu posvetio pozornost analizi strukture osobnih i društvenih čimbenika koji utječu na genezu i perzistenciju rizičnih čimbenika siromaštva u hrvatskom društvu.

U plenarnoj raspravi istaknuto je niz problema koji onemogućuju djelotvorno provođenje socijalne politike. Jedan od problema je opterećenje državnog segmenta velikim brojem zaposlenih, a premali broj zaposlenih kod samostalnih poduzetnika, što koči mogućnost otvaranja novih radnih mjesta. Postoji i općenito nepovjerenje u samostalne poduzetnike i stručnjake u Hrvatskoj koji bi mogli nositi hrvatsko gospodarstvo te preuzeti eventualno planiranje strategija i vođenje socijalne politike u budućnosti. Također je naglašena i odgovorna uloga medija i intelektualnih zajednica, kao i nužnost odgoja za solidarnost. Raspravu je zaključio Stjepan Baloban izrazivši opće uvjerenje da je Konferencija uspjela jer se, što je određena novost, raspravljalo zajedno o temi siromaštva i solidarnosti u Hrvatskoj. Interdisciplinarni i kompetentni pristup pokazao je da u Hrvatskoj postoje stručnjaci koji imaju što reći o sadašnjoj, situaciji u hrvatskom društvu. Na kraju je u ime organizatora zahvalio svim sudionicima, a napose predavačima,

sa željom da ta konferencija bude važan doprinos smanjenju siromaštva i porastu solidarnosti u hrvatskom društvu.

Potaknuti predavanjima, raspravama te trenutačnom situacijom u Hrvatskoj, na kraju dvodnevne međunarodne konferencije njezini sudionici dali su sljedeću *Izjavu za javnost*:

1. Siromaštvo ugrožava ljudsko dostojanstvo i sudjelovanje u životu društvene zajednice. Stvaranje »ozračja solidarnosti i povjerenja u društvu« temelj je za rješavanje problema siromaštva i socijalne isključenosti u Hrvatskoj te uvjet za postizanje socijalnih standarda i uspješnu integraciju Hrvatske u Europsku uniju.
2. Empirijska istraživanja pokazuju visoku razinu osobne solidarnosti u Hrvatskoj i nisku razinu društvene solidarnosti. Visoka razina osobne solidarnosti dobar je temelj za razvoj društvene solidarnosti, koja je uvjet za rješavanje nagomilanih neriješenih socijalnih pitanja.
3. Nužno je potrebno na svim razinama u društvu razvijati 'ozračje povjerenja' u institucije te građana međusobno kako bi mogao učinkovito funkcionirati demokratski sustav.
4. Religiozni ljudi, posebno pripadnici Katoličke crkve, pozivaju se da više pozornosti posvete razvoju 'socijalne duhovnosti'.
5. U Hrvatskoj je civilno društvo slabo razvijeno na socijalnom području, stoga u radu civilnoga sektora više pozornosti treba usmjeriti stvarnim problemima, primjerice nezaposlenosti, životu na kredit, solidarnosti s rizičnim skupinama.
6. Istraživanja pokazuju da je obrazovanje u društvu slabo vrednovano, posebno samoobrazovanje. Promocija obrazovanja i javna podrška odgojno obrazovnom sustavu jedan je od glavnih preuvjeta smanjenja siromaštva i ukupnog društvenog razvoja.
7. Europska budućnost Hrvatske nerazdvojivo je vezana sa socijalnom kohezijom i daljnjim razvojem socijalne države. Nužno potrebna reforma socijalne države ne smije ugroziti temeljne socijalne standarde. U toj reformi ne smiju se zaobilaziti domaći stručnjaci.

*Stjepan Baloban
Silvija Migles*